

— гуманні, партнерські (батьки, інші дорослі члени сім'ї люблять дітей, піклуються про них, поважають їхню думку; підлітки відповідно ставляться до членів родини: «відкриті» для внутрішнього спілкування);

— прагматичні (взаємини в родині сухі, без батьківської уваги і тепла, зведені до моралізаторства, повчань; підлітки намагаються пристосуватися до такої атмосфери, хоча внутрішньо не приймають її, відчувають себе самотніми);

— непослідовні (ставлення і вимоги до підлітків з боку батьків характеризуються нестійкістю, крайнощами, полярністю думок і поведінки. Аналогічні стосунки спостерігаються і між самими дорослими, що спричиняє формування у дітей власного, відповідного до умов, стилю поведінки);

— деспотичні (безмежна любов і нав'язлива турбота, гіперопіка з боку дорослих членів сім'ї формують у підлітків егоїстичні риси, примушують їх пристосовуватися, бути напівщирими і водночас страждати від неможливості зберегти, виявити власне «Я»);

— конфліктні (взаємини позначені сварками і скандалами, до яких нерідко залучаються і підлітки; для переважної більшості батьків з цих сімей характерна асоціальна поведінка, активна протидія одне одному).

Ця типологія виховних взаємин може стати вихідною для роботи з родинами підлітків, спрямованої на підвищення рівня педагогічної культури батьків, попередження внутрішньосімейних конфліктів.

Література

1. Бех І. Особистість народжується в сім'ї // Початкова школа. — 1994. — № 2.
2. Бордовская Н., Реан А. Педагогика. — СПб., 2000.
3. Варга Н. Структура и типы родительского отношения: Автореф. ... канд. пед. наук. — М., 1987.
4. Головаха Е., Панина Н. Психология человеческого взаимопонимания. — К., 1990.
5. Життєві кризи особистості: У 2 ч. — К., 1998.
6. Педагогика и психология. — М., 1998.
7. Райх В. Анализ личности. — М. — СПб., 1999.
8. Семиченко В., Заслуженюк В. Мистецтво взаєморозуміння: Психологія та педагогіка сімейного спілкування. — К., 1998.
9. Фельдштейн Д. Психология воспитания подростка. — М., 1978.
10. Хьелл А., Зиглер Д. Теории личности. — СПб., 1997.
11. Чеснокова И. Межличностные отношения в семье как фактор формирования эмоционально-ценностного самоотношения подростка: Автореф. ... канд. психолог. наук. — М., 1987.

М.А. Машовець

*Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова,
м. Київ, Україна*

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОГО ДІАЛОГУ У СПІВПРАЦІ ДИТЯЧОГО САДКА З БАТЬКАМИ

(До питання підготовки фахівців дошкільної освіти)

Співпраця передбачає гармонізацію стосунків між вихователями та родиною дитини. Дорослі — професіонали і батьки — об'єднуються завдяки та заради дітей, вони знайомляться безпосередньо через дітей, і тому їхні взаємини відрізняються від взаємин дорослих в інших сферах життя. Психологи визначають особливості форм спілкування між вихователями та батьками. В статті розглядається можливість доцільної співпраці дорослих через застосування педагогічного діалогу для спільного вирішення завдань індивідуалізованого виховання дитини.

Робота з родинami не втрачає своєї актуальності, значущості та складності в теорії та практиці дошкільної освіти.

В професіографічному портфоліо вихователя вміння взаємодії з батьками та родиною дошкільників має таке ж значення, як і вміння педагогічної роботи з дітьми. Існує багато чинників, що впливають на навчально-виховний процес, безпосередньо відбиваються на духовно-психічному здоров'ї дітей, професійній діяльності педагога та житті батьків.

Проблему співпраці дорослих у вихованні дитини дошкільного віку варто розглядати через пошук взаємоприйнятних особливостей сімейного та суспільного виховання. Сьогодні визнано, що першочерговість та пріоритетність належить сімейному вихованню — сім'я несе відповідальність за розвиток, виховання і навчання власної дитини. Такий стан речей є природним, зрозумілим та доцільним. Підтвердження цьому знаходимо ще у виховному досвіді народної педагогіки. Здавна вважалося, що народжувати дітей може та сім'я, яка має можливість їх прогодувати, виховати, щоб потім долучити до спільного господарювання. Чим більше дітей було в сім'ї, тим більшою була надія батьків на спокійну та благополучну старість. Можливо тому так осудливо та жорстоко ставилися до жінки, яка наважувалася народити дитину поза шлюбom. Існуючі соціально-економічні умови та виховні традиції не давали можливості повноцінного розвитку такої дитини.

Зрозуміло, що сучасне суспільство орієнтується на інші, прогресивніші та демократичніші ідеали. Тому не дивно, що сьогодні існують різні типи сімей, в яких виховуються діти. Такі поняття як дитина, сім'я, жінка, дитячий садок давно зайняли своє місце в системі соціально-економічних відносин у державі. Будь-які зміни в цій системі найперше позначаються саме на реальному стані вказаних суб'єктів.

Значення сім'ї для дитини неоціненне. Наявність емоційного контакту дитини з батьками, позиція дитини в структурі сім'ї, стиль батьківського виховання сприяє соціальному розвитку дошкільника, долучає до світу взаємодії з людьми — спочатку з рідними та близькими, а потім і з іншими.

Проте не кожна сім'я може ще й сьогодні реалізувати поставлене завдання. Причин цьому багато. Назвемо деякі з них — нуклеарна сім'я, розлучення, складні матеріально-побутові умови, низька педагогічна культура батьків або, навіть, її відсутність. Для підтримки та покращання сімейного виховання існує суспільна дошкільна освіта. В дитячих садках проводиться ефективна педагогічна робота і це, на перший погляд, мало би задовольняти та радувати батьків. Однак існують реальні проблеми, що ускладнюють взаємостосунки батьків та педагогів.

Усі ми є свідками непростого буття, яке важким тягарем лягає і на жіночі плечі. За таких умов жінка не має часу та можливості виховувати своїх дітей та прищеплювати їм правильні норми поведінки. В такій ситуації на дитячий садок проектується відповідальність за виховання дитини. Але дитячий садок як соціальний інститут несе відповідальність за виховання дитини насамперед перед суспільством, і тільки потім перед батьками за життя і здоров'я довіреної дитини. Батьки ж відповідають за власну дитину перед собою, своєю совістю і, врешті, перед суспільством. Батьківство — слашний вид людської діяльності, і як будь-яка діяльність вимагає виконання певних обов'язків. Проте деякі батьки не в змозі задовольнити зростаючі запити дітей (не матеріальні, а інтелектуально-інформативні та психолого-соціальні). Така невідповідність позначається на сімейній атмосфері, породжуючи конфлікти. В даному випадку батьки розцінюють дитячий садок як місце компенсації їхньої власної педагогічної некомпетентності. Віддаючи дитину в дитячий садок, такі батьки ніби звільняють себе від відповідальності за її виховання.

Дитячий садок, зрозуміло, не в змозі покращити матеріальні умови сім'ї. Він виступає центром підвищення загальної культури батьків, їхньої педагогічної культури та є об'єднуючим началом у взаємодії батьків і педагогів з метою розвитку дитини. Важливо підкреслити, що батьки і вихователі — це ті дорослі, які об'єднуються заради дітей, і їхнє спілкування та взаємодія суттєво відрізняються від взаємин дорослих в інших сферах життя. При цьому варто зауважити, що об'єднання може бути різним — свідомим, заснованим на «педагогічній рефлексії» і тому згармонізованим, що надає безліч переваг для розвитку особистості дошкільника, А може бути свідомо-упередженим з боку батьків: не влаштовує вік вихователя — або замолода, щоб володіти мистецтвом виховання, або занадто поважного віку і не зможе задовольнити потреби дуже активної та непосидючої дитини; невдоволення методикою роботи з дітьми: дуже вимоглива, занадто ліберальна, тощо. Знаходячись на таких позиціях, батьки можуть віднайти безліч причин, що ні в якій мірі не сприятимуть співпраці. В практиці можна зустріти упереджену позицію з боку вихователів — батьки ніколи не виконують прохань, тому не варто до них звертатися; батьки повинні першими вітатися; не слухають порад і т. п. Зрозуміло, що таке протистояння не допоможе досягненню успіху.

Педагог має організувати взаємодію з сім'єю, беручи за основу потреби батьків. На жаль, ще й до сьогодні спостерігається ставлення до батьків як до об'єктів впливу фахівців, які отримали відповідну освіту.

Взаємодія лише тоді буде ефективною, коли саме батьки будуть сприйматися професіоналами як соціальні замовники. В такому випадку дитячий садок висуває подвійну проекцію педагогічного процесу. Педагог як фахівець має проявляти інтерес не тільки до дитини, розуміти її, допомагати, а й до її батьків — тобто, бути і для них консультантом, радником та партнером.

Успіх співпраці прямо залежить від загальної діалогізації взаємодії. Цьому процесу значно сприяє дотримання вихователем принципів роботи з батьками. Серед них — використання діагностичного підходу до сімей різного типу, здійснення індивідуалізації співпраці з батьками, використання диференційованого впливу на різні типи сімей, спрямування педагогічної освіти батьків на особистість дитини, її персонілогічний творчий розвиток.

Багато що в подальшому співробітництві залежить від *перших контактів між сім'єю та дитячим садком*. У виборі дитячого садка батькам значно допоможе письмова інформація про особливості навчально-педагогічної роботи колективу. Можна запропонувати батькам відвідати разом з дитиною дитячий садок під час свята (лялькова вистава, День матері, осінній ярмарок, свято польових квітів тощо) або у звичайний день, коли вихованці граються на майданчику чи виконують трудові доручення. Утвердившись у своєму виборі, батьки зустрічаються із завідувачою, щоб визначитися з організаційними питаннями — в якій групі перебуватиме дитина, знайомство з вихователями групи, режимом дня тощо. Разом з вихователями батьки визначають, як буде організовано для дитини адаптаційний період. Такі перші контакти вимагають від вихователя спостережливості, уваги, відкритості, а від батьків щирості та відвертості.

Індивідуальні форми роботи з батьками поєднуються із звичними колективними. Найпершою такою формою є батьківські збори. В сучасному процесі співпраці з батьками ця форма вимагає нової структури та інноваційної змістовної наповнюваності. Існує багато рекомендацій щодо організації та проведення батьківських зборів. Проаналізуємо поради німецького вченого-психолога Гельмута Фігдора. Зустрічаючись з батьками на початку навчального року, завідувачій варто *висловити батькам подяку* за рішення оформити дитину саме в цей дитячий

садок. Доцільно також дати коротку характеристику діяльності вихователя. Важливо звернутися до батьків з проханням про співробітництво. Дитина приходить в дитячий садок з домашніми проблемами, і вони виявляються у поведінці. Тому вихователі повинні знати ці сімейні проблеми, щоб правильно реагувати на дитячу поведінку та коригувати її. Постійне педагогічне спілкування з батьками (доцільно використовувати час прийому дітей та вечірній час), впевненість батьків у конфіденційності таких діалогів значно поліпшить пошук шляхів звільнення від проблем. Як приклад подібних ситуацій: «В усіх сім'ях відбуваються...» — конфлікти між батьками, проблеми із старшими чи молодшими братами і сестрами, довга відсутність батька тощо. Відкрите обговорення таких проблем з вихователем свідчить про те, що такі ситуації повторюються в житті часто, характеризуються як «педагогічні будні», тому їх не слід соромитися, треба повсякчас будувати свої стосунки з близькими людьми. Як бачимо, методичні поради Г. Фігдора ґрунтуються на довірі та взаємоприйнятності. Це надзвичайно важливо для співпраці вихователів та батьків.

Педагогічний діалог широко застосовується і при обміні досвідом сімейного виховання. Це допоможе батькам краще зрозуміти власну дитину. Адже вони бачать свою дитину в звичних ситуаціях і не знають, як вона поводить себе деінде. Відомо, що більшість дітей поводить себе по-різному в різних ситуаціях і з різними людьми. Тому важливо сприяти виникненню клубу для батьків та розглядати його діяльність як форму співпраці, що заснована на довірчому діловому контакті. Батьки мають знати про невідворотність виховних труднощів і бути впевненими в отриманні від вихователя допомоги чи поради. Так, вихователі, які мають багаторічний досвід роботи з багатьма дітьми, часто можуть краще вирішувати складні ситуації, ніж батьки, які мають досвід спілкування з однією (подекуди з двома) дитиною.

Всі подальші контакти вихователя і батьків здійснюються безпосередньо в процесі активного діалогу (в деяких випадках можна говорити про педагогічний полілог — наприклад, в клубі для батьків) — неформальні бесіди, пропозиції, ознайомлення з матеріалами про дітей і власне самих дітей.

Необхідно підкреслити значимість двосторонньої ініціативи у взаємодії. Батьки беруть участь в роботі групи та приймають рішення кожного дня, а не тільки під час підготовки до свят та їх проведення, активно навчають власну дитину та її однолітків, допомагають дитячому садку в організаційних питаннях.

Головне при цьому і батькам, і вихователям пам'ятати про принцип поваги до особистості (сформульований свого часу А.С. Макаренком) та якнайширше його використовувати в спілкуванні між собою та з дитиною. Для реалізації цього принципу варто послуговуватися такими орієнтирами: бути відкритим власним думкам, почуттям та переживанням, бути впевненим у можливостях і здібностях кожного партнера та дітей, бути здатним на емпатію.

Дотримання означених орієнтирів допоможе добре орієнтуватися в ситуації, дасть можливість враховувати як власний емоційний стан, так і психологічний настрій партнера, а також умови міжособистісної взаємодії загалом.

Уміння вести педагогічний діалог вимагає від вихователя вибору доступних форм висловлювань звернення уваги на міміку, жести, інтонацію в голосі співрозмовника. Вихователь має скласти відповідне враження — сподобатися, викликати захоплення, бажання діяти разом; знайти відповідні засоби впливу — професійна порада, прохання, жорсткий наказ, обґрунтована вимога та ін.

Володіючи такими якостями та вміннями, педагог зможе знайти можливості співпраці з батьками.

Література

Фигдор Г. Детский сад — глубиннопсихологические аспекты педагогической работы родителей // Дошкольное воспитание. — 1999. — № 5. — С. 110—112.

Т.В. Кравченко
Інститут проблем виховання АПН України,
м. Київ, Україна

СПІЛКУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ТЕХНОЛОГІЇ ПЕДАГОГІЗАЦІЇ БАТЬКІВ

У статті розглядаються питання, пов'язані з проблемами спілкування вчителя з батьками, його залежності від стилів вчительського ставлення і впливу на процес прийняття педагогічного рішення як особливого виду технологій співробітництва сім'ї і школи.

У Законі про освіту, Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), інших нормативних документах визначено основні завдання організації родинного виховання і освіти як важливої ланки виховного процесу. Однією з цільових установок тут має стати розвиток батьків як вихователів, «організація родинного виховання... як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного всеобучу батьків» [3].